

DOI: <https://doi.org/10.26565/2074-8922-2025-84-02>
УДК (UDC): 37.014.09:355.01

Л. В. ІЛІЙЧУК¹, канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
e-mail: liubomyra.iliichuk@pnu.edu.ua ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4274-6903>

І. А. ХИЖНЯК², доктор пед. наук, професор,
завідувач кафедри теорії і практики початкової освіти
e-mail: innakhieshn@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4227-8268>

¹Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,

вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна

²ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

вул. Наукова, 13, м. Дніпро, 49107, Україна

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ КОМПЕНСАЦІЇ ОСВІТНІХ ВТРАТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Мета. Полягає в системному аналізі наукових підходів до проблеми освітніх втрат в умовах воєнного стану, концептуалізації ключових понять, виявленні їх впливу на якість освіти, а також обґрунтуванні стратегічних напрямів компенсації освітніх втрат для забезпечення стійкості та доступності освітньої системи в кризових умовах.

Методи. Застосовано комплекс теоретичних методів дослідження: систематичний аналіз наукових джерел, який уможливив концептуалізацію ключових понять і висвітлення основних аспектів проблеми освітніх втрат в умовах воєнного стану; термінологічний аналіз для уточнення концептуальних категорій, пов'язаних з освітніми втратами та їх впливом на якість освіти; порівняльно-зіставний аналіз, що дозволив ідентифікувати спільні риси та відмінності в підходах до дослідження освітніх втрат у межах різних наукових парадигм і освітніх систем; праксеологічний аналіз, класифікація, узагальнення та інтерпретація отриманих даних для визначення ключових тенденцій і розроблення стратегій компенсації освітніх втрат, адаптованих до особливостей воєнного стану та їх впливу на якість освіти.

Результати. Проведено системний аналіз наукових підходів до проблеми освітніх втрат, висвітлених у вітчизняному та зарубіжному науковому дискурсі, із фокусом на їх концептуальне осмислення та виявлення впливу на якість освіти. Встановлено, що подолання освітніх втрат в Україні, спричинених війною, потребує розробки та впровадження комплексної довгострокової стратегії, яка консолідуватиме зусилля державних інституцій, закладів освіти, громадських організацій. Обґрунтовано, що реалізація механізмів компенсації освітніх втрат забезпечує багатокомпонентний підхід, що інтегрує низку взаємопов'язаних напрямів, спрямованих на відновлення якості освіти, забезпечення її доступності та підтримку стійкості освітньої системи в умовах воєнного стану.

Висновки. Освітні втрати є складним і багатофакторним феноменом, який охоплює когнітивні, емоційно-психологічні, організаційні та інфраструктурні аспекти функціонування освітнього процесу в кризових умовах. Війна спричинила глибокі трансформаційні процеси у сфері освіти, зумовивши зниження якості освіти, погіршення психоемоційного стану учасників освітнього процесу, руйнування освітньої інфраструктури, дефіцит кваліфікованих педагогічних кадрів тощо. Отримані результати розширюють теоретико-методологічні засади дослідження проблеми освітніх втрат та визначають вектори подальших наукових розвідок, спрямованих на відновлення й розвиток освітньої системи в умовах воєнного стану і повоєнного відновлення країни.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: освітні втрати, якість освіти, стратегії подолання освітніх втрат, воєнний стан.

Як цитувати: Ілійчук Л. В., Хижняк І. А. Стратегічні напрями компенсації освітніх втрат в умовах воєнного стану крізь призму забезпечення якості освіти. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2025. Вип. 84. С.19-35. <https://doi.org/10.26565/2074-8922-2025-84-02>

In cites: Iiichuk L. V., Khyzhniak I. A. (2025). Strategic directions of compensation for educational losses under martial law through the prism of ensuring the quality of education. *Problems of Engineering Pedagogic Education*, (84), 19-35. <https://doi.org/10.26565/2074-8922-2025-84-02> (in Ukrainian)

Вступ

Ефективність функціонування закладів освіти та рівень якості освітніх послуг визначаються ключовими детермінантами результативності освітніх систем у глобальному вимірі. У сучасних умовах якість освіти розглядається як одна з фундаментальних стратегічних цілей реформування української системи освіти. Упродовж останніх десятиліть освітня політика України була зосереджена на розробленні та імплементації механізмів внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості освіти, реалізації програм гарантування якості освітніх послуг, що обумовило позитивні зрушення в розвитку національного освітнього простору. Однак зазначені поступальні процеси зазнали суттєвих перешкод унаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації, що розпочалася у 2014 році та розгорнулася по всій території країни 24 лютого 2022 року. Акт агресії спричинив значні людські втрати та масштабне руйнування інфраструктури, включно із закладами освіти й охорони здоров'я, що засвідчило безпрецедентний рівень гуманітарної катастрофи у світовому контексті першої чверті XXI століття. Внаслідок воєнних дій мільйони громадян України втратили життя, були змушені залишити свої домівки або стали жертвами депортацій та окупацій, що істотно обмежило їхні можливості у сферах освіти, працевлаштування й отримання медичних послуг, призвело до значного поглиблення освітніх втрат серед різних категорій населення [22, с. 17].

Війна спричинила глибокі трансформаційні процеси в національній системі освіти, актуалізувавши безпрецедентні виклики й загрози її сталому функціонуванню. В умовах воєнного стану забезпечення безперервності освітнього процесу, мінімізація освітніх втрат та підтримка

якості освітніх послуг постають як пріоритетні завдання сучасної освіти. Нині система освіти потребує не лише збереження функціональної спроможності закладів освіти, а й активної модернізації освітнього процесу відповідно до зміненої соціально-політичної реальності. Критичним аспектом у цьому контексті є інтеграція цифрових технологій в освітній процес, впровадження змішаних та дистанційних форм навчання, підвищення ролі самостійної та дослідницької роботи здобувачів освіти, удосконалення інструментарію для оцінювання результатів навчання та підтримки академічної доброчесності. Означені заходи можуть слугувати ефективними інструментами зменшення й подолання освітніх втрат, що першочергово проявляються в зниженні якості освітніх послуг, що, своєю чергою, має суттєвий вплив на формування інтелектуального капіталу країни та забезпечення її стійкості та конкурентоспроможності у глобальному економічному й соціальному контексті.

Наукова рефлексія щодо зазначеної проблематики потребує комплексного підходу до аналізу причин, масштабів та наслідків освітніх втрат, розроблення ефективних компенсаторних механізмів, орієнтованих на забезпечення високих стандартів якості освіти в умовах війни та повоєнного відновлення країни. Актуальним видається впровадження інноваційних освітніх стратегій, переосмислення концепцій внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості освіти, створення адаптивних моделей освітнього менеджменту, здатних оперативно реагувати на сучасні освітні виклики та загрози, що має стати основою стійкого розвитку держави у глобальному освітньому та соціально-економічному просторі.

Методи дослідження

У дослідженні використано комплекс теоретичних методів: аналіз наукової

літератури, що дозволив розкрити сутність ключових понять та основні аспекти

проблеми освітніх втрат в умовах воєнного стану, зокрема в контексті забезпечення якості освіти; термінологічний аналіз для уточнення базових понять, що стосуються освітніх втрат і їх впливу на якість освітнього процесу; порівняльно-зіставний аналіз, який виявив подібності та відмінності в підходах до вивчення освітніх

втрат у наукових дослідженнях та в межах різних освітніх систем; праксеологічний аналіз, класифікацію, узагальнення та інтерпретацію отриманих результатів для визначення основних тенденцій і стратегій подолання освітніх втрат з урахуванням специфіки воєнного стану та їх впливу на якість освіти.

Результати та обговорення

У контексті сучасних трансформацій, спричинених воєнним станом, система освіти в Україні стикається з низкою викликів, що стосуються не тільки фізичних та матеріальних втрат, але й освітніх втрат, які безпосередньо впливають на якість надання освітніх послуг. Нині заклади освіти як суб'єкти ринку освітніх послуг піддаються впливу численних ризиків як з боку зовнішнього середовища, так і внаслідок внутрішніх чинників, що вимагає від них високої адаптивності та здатності оперативно реагувати на численні трансформації у галузі освіти. З огляду на це, важливим завданням є ідентифікація цих ризиків та розробка превентивних заходів для їх мінімізації, що сприятиме не лише збереженню конкурентоспроможності закладів освіти, але й забезпеченню стабільності освітнього процесу та підтримки високої якості навчання в умовах кризових ситуацій, а також визначення ефективних стратегій компенсації освітніх втрат, викликаних цими ризиками, зокрема через перерви в освітньому процесі, обмеження доступу до навчальних ресурсів і освітніх послуг, зростання відтоку учасників освітнього процесу тощо.

У зарубіжній літературі для окреслення явища освітніх втрат використовується широкий спектр термінів і термінологічних конструкцій, серед яких: «learning loss», «unfinished learning», «learning gap», «lost of learning» «losses in learning», «learning losses», «losses in learning», «loss of learning», «lost learning», «instructional loss», «lost instructional time», «learning gaps», «achievement gaps». Кожне з цих понять має певні семантичні відтінки та відображає різні аспекти проблематики. Зокрема, термін «навчальні втрати» («learning loss») трактується як втрата знань, умінь або навичок, а також академічний регрес, що виникає внаслідок

перерв у освітньому процесі. Концепт «незавершене навчання / недоотримані знання» («unfinished learning») використовується для позначення ситуацій, у яких здобувачі освіти не мали змоги повноцінно завершити освітні програми відповідно до вимог освітніх стандартів. Натомість термін «прогалини / розриви в навчанні» («learning gap») акцентує на розширенні нерівностей у навчальних досягненнях між різними категоріями здобувачів освіти.

Проблема освітніх втрат у працях зарубіжних дослідників розглядається як один із ключових аспектів вивчення якості освіти. Зокрема, M. Kuhfeld, L. Huong та T. Na-Jatturas [23; 21] аналізують природу освітніх втрат, звертають увагу на їх обумовленість тривалими перервами та нерівномірністю освітнього процесу. У своїх роботах науковці ідентифікують освітні втрати як прогалини у знаннях, окремих когнітивних навичках і прояви академічного регресу, що виникають внаслідок тривалого розриву в навчанні. E. Page, R. Leonard-Kane, E. Kashefpakdel, A. Riggall та S. Guerriero [29] освітні втрати визначають як зниження академічних досягнень учнів через переривання традиційного навчання, зокрема під час закриття освітніх установ у період пандемії COVID-19. Автори наголошують, що сутність освітніх втрат має багатогранний характер, охоплюючи не лише академічні показники, а й соціально-емоційний розвиток здобувачів освіти. Особлива увага приділяється нерівномірності впливу втрат, що поглибили наявні освітні нерівності серед здобувачів освіти із добробутом та соціально-економічними можливостями родин.

У дослідженні M. Gyöngyvér та H. Zoltán [20] обґрунтовано й експериментально підтверджено негативний вплив як тривалого, так і

короткотривалого закриття закладів освіти внаслідок пандемії COVID-19 на якість освітнього процесу. Вчені визначили основними чинниками освітніх втрат: недосконалість інфраструктурного забезпечення дистанційного навчання, недостатній рівень сформованості навичок самостійного навчання у здобувачів освіти, потребу у постійному зворотному зв'язку з педагогами й обмежену їх готовність до ефективного використання цифрових технологій та інструментів дистанційної освіти, недостатню підготовленість батьків до підтримки здобувачів освіти в умовах освітніх змін. J. Azevedo, M. Gutierrez, R. Hoyos та J. Saavedra [17] обґрунтували наслідки та вплив пандемії COVID-19 на якість освітнього процесу, а також нерівномірний характер освітніх втрат серед здобувачів освіти. Автори акцентують на тому, що закриття закладів освіти та перехід на дистанційне навчання призвели до посилення освітньої нерівності, особливо серед уразливих категорій здобувачів освіти, які мали обмежений доступ до цифрових технологій і якісних освітніх ресурсів.

K. Tang [31] дослідив вплив пандемії COVID-19 на різні рівні освіти та обґрунтував виникнення освітніх втрат, зумовлених переходом до дистанційного навчання. Учений пов'язав їх з обмеженнями в безпосередній навчальній взаємодії, доступом до цифрових технологій, соціально-економічною нерівністю та іншими факторами, що поглиблюють освітню нерівність. Автор наголошує, що пандемія не лише знизила академічні досягнення здобувачів освіти, а й посилила наявні диспропорції в освіті, що потребує комплексних заходів для їх подолання, серед яких вдосконалення інфраструктури, розвиток цифрових навичок, підтримка психоемоційного стану здобувачів освіти, посилення інклюзивності освіти для подолання наслідків кризи. H. Liao, C. Ma та H. Xue [26] встановили, що в умовах дистанційного навчання відбулося суттєве погіршення навчальних результатів серед представників окремих соціальних груп. Вчені пояснюють це передачею частини функцій педагогічного контролю за освітнім процесом від педагогів до батьків. Вони наголошують, що освітні досягнення здобувачів освіти

залежать як від якості навчання у закладі освіти, так і від соціально-економічних та культурних характеристик родини, що зумовлює вразливість результатів навчання до будь-яких змін у цих сферах.

A. Bertoletti, M. Cannistrà, M. Soncin, T. Agasisti [18] дослідили масштаби та особливості освітніх втрат в умовах пандемії COVID-19. Вони встановили, що освітні втрати проявляються нерівномірно, залежно від соціально-економічного статусу, регіональних відмінностей і початкового рівня навчальних досягнень здобувачів освіти. Автори підкреслюють необхідність впровадження цільових політик для компенсації освітніх втрат, особливо для найбільш вразливих категорій здобувачів освіти. H. Patrinos, E. Vegas, R. Carter-Rau [30] здійснили системний аналіз масштабів освітніх втрат здобувачів освіти, спричинених пандемією COVID-19, у глобальному вимірі. Автори підкреслили вразливість окремих соціальних груп до виникнення прогалин у навчанні, що вказує на посилення освітньої нерівності. У дослідженні встановлено пряму залежність між тривалістю закриття закладів освіти та рівнем зафіксованих освітніх втрат, відзначено, що завдяки впровадженню ефективних освітніх стратегій можна частково нейтралізувати негативні наслідки. Дослідники зауважили, що освітні втрати, спричинені пандемією, мають реальний, суттєвий і довготривалий вплив як на якість освіти.

N. Gage, A. MacSuga-Gage, W. Crawley, T. Morse [19] здійснили аналіз феномену освітніх втрат, спричинених пандемією COVID-19. Автори визначають навчальні втрати як зниження рівня знань і навичок через обмеження доступу до освіти внаслідок закриття освітніх установ. Дослідники визначають історичний контекст і складність впливу пандемії на здобувачів освіти, підкреслюють нерівномірність втрат серед різних груп, зокрема вразливих категорій, таких як здобувачі освіти з низьким соціально-економічним статусом. Вони наголошують на необхідності розробки ефективних стратегій для подолання цих втрат і відновлення освітнього процесу. T. Aldosemani та A. Khateeb [16] запропонували прототип інформаційної панелі відновлення навчальних втрат

(LLRD) як інструмент для подолання освітніх втрат, спричинених закриттям закладів освіти через пандемію COVID-19. Автори акцентують на використанні навчальної аналітики для оцінки прогресу здобувачів освіти, підвищення їхніх академічних досягнень та компенсації втрат у навчанні. LLRD розроблена для інтеграції даних про навчальний процес, забезпечуючи здобувачів освіти, вчителів та адміністраторів уніфікованим порталом для моніторингу та відновлення результатів навчання.

Таким чином, результати аналізу зарубіжної наукової літератури засвідчують, що освітні втрати інтерпретуються як складне багатоаспектне явище, що проявляється в зниженні академічних досягнень, втраті когнітивних навичок, розширенні прогалів у знаннях та посиленні освітньої нерівності. Використання різноманітних термінів і термінологічних конструкцій, зокрема «learning loss», «unfinished learning», «learning gap», відображає спроби науковців охопити різні виміри й наслідки цього феномену. Дослідження вказують на те, що пандемія COVID-19 істотно вплинула на якість освіти через тривале закриття закладів освіти, нерівномірність доступу до цифрових ресурсів, обмеження безпосередньої взаємодії між учасниками освітнього процесу та соціально-економічні чинники. Наслідки освітніх втрат мають довгостроковий характер і впливають як на подальшу освітню траєкторію здобувачів освіти, так і на загальну якість людського капіталу. У зв'язку з цим актуалізується необхідність розроблення системних компенсаторних стратегій, спрямованих на мінімізацію наслідків освітніх втрат і забезпечення рівного доступу до якісної освіти у постпандемічний період.

У вітчизняну наукову практику відповідна термінологія переважно інтегрувалася шляхом прямого або частково неточного калькування із зарубіжних джерел. Це призвело до того, що в науковому та інформаційному просторі паралельно функціонують різні терміни, зокрема, «освітні втрати», «навчальні втрати», «втрати в навчанні», «освітні прогалини», «прогалини в навчанні», «освітні розриви», «розриви в навчальних досягненнях» тощо, які часто

використовуються як синонімічні. Нині як науковці, так і управлінці у сфері освіти нерідко застосовують ці поняття без чіткого розмежування їх змісту або ж довільно надають їм різного тлумачення, що ускладнює формування усталеної термінологічної бази. Показовими є випадки, коли зміст поняття «освітні розриви» фактично ототожнюється зі змістом «освітніх втрат», тоді як останньому іноді надається специфічне трактування, пов'язане із втратою життя, здоров'я учасників освітнього процесу, знищенням освітньої інфраструктури.

У вітчизняному науково-педагогічному дискурсі активізація досліджень проблематики освітніх втрат та їхнього впливу на якість освіти суттєво посилилася внаслідок пандемії COVID-19, а також введення воєнного стану в Україні. Значний внесок у розроблення проблеми здійснили українські вчені О. Глушко, М. Головка, А. Джурило, С. Кравченко, О. Локшина, О. Максименко, Н. Нікольська, О. Топузов та О. Шпарик [14; 6; 7]. У своїх працях дослідники зосередили увагу на узагальненні міжнародного досвіду подолання освітніх втрат, спричинених воєнними конфліктами, окреслили основні проблеми діагностики й компенсування навчальних втрат в умовах воєнного стану в Україні, акцентували на міжнародних підходах до організації освітнього процесу в умовах збройних конфліктів, а також на орієнтирах, які можуть бути використані для удосконалення національних стратегій подолання наслідків воєнних дій для системи освіти. Окрему увагу вітчизняні науковці приділили термінологічному осмисленню поняття «освітні втрати» і «навчальні втрати». Зокрема, О. Глушко, А. Джурило, С. Кравченко, О. Локшина, О. Максименко, О. Шпарик [4; 8] розглянули сучасний термінологічний концепт в науковому дискурсі, визначили особливості його вживання, окреслили взаємозв'язок між освітніми втратами й освітніми нерівностями, які посилюються під впливом надзвичайних обставин, здійснили аналіз зарубіжного досвіду використання відповідної термінології та запропонували підходи до її систематизації в українському контексті.

Комплексні експериментальні

дослідження з виявлення та аналізу освітніх втрат в українській системі освіти, спричинених переходом на дистанційне навчання, були проведені колективом учених у складі О. Локшиної, О. Топузова, С. Науменка, С. Головка, Н. Бібік, О. Онопрієнко [27; 28; 32]. Дослідники проаналізували державні стратегії реагування на виклики пандемії та війни у сфері освіти, виявили основні труднощі, що супроводжували організацію освітнього процесу в дистанційному форматі. Результати досліджень засвідчили, що систематичні освітні втрати в умовах дистанційного навчання мають кумулятивний ефект і здатні призвести до поглиблення нерівності доступу до якісної освіти, зниження рівня навчальних досягнень, погіршення когнітивних навичок та мотивації здобувачів освіти, посилення психоемоційних впливів на учасників освітнього процесу, зниження якості соціальної взаємодії в умовах освітньої нестабільності. А. Марчук [9], дослідивши дисфункції цифровізації освіти та особливості дистанційного навчання в умовах надзвичайних ситуацій, вказує на зниження академічної якості освітніх програм, зростання академічної недоброчесності, фрагментарність освітнього досвіду здобувачів освіти й недостатню ефективність існуючих цифрових рішень. Автор відзначає необхідність трансформації освітньої системи для забезпечення її стійкості, недопущення та подолання освітніх втрат в умовах криз.

Аналізуючи феномен освітніх втрат, більшість науковців акцентують на втратах у сфері навчальних досягнень, що проявляються у недостатньому рівні розвитку когнітивних навичок здобувачів освіти, наявності прогалин у знаннях, недосягненні очікуваних результатів навчання, передбачених вимогами освітніх програм. Так, Ю. Назаренко [10], здійснивши аналітичне узагальнення підходів до вимірювання освітніх втрат та обґрунтувавши методологічні засади їх компенсації, визначає освітні втрати як розриви у сформованості знань і навичок здобувачів освіти, що виникають у процесі навчання та виявляються у відставанні від встановлених освітніх стандартів і прогнозованих результатів навчальної

діяльності. Автор підкреслює багатокомпонентний характер освітніх втрат, які охоплюють не лише академічні результати, але й соціально-емоційні, когнітивні та мотиваційні аспекти розвитку здобувачів освіти. Дослідниця визначає основні критерії та індикатори для діагностики освітніх втрат, окреслює ефективні стратегії реагування, спрямовані на мінімізацію негативних наслідків освітніх викликів і загроз.

Схожої думки дотримуються й інші науковці, які розглядають означену проблему саме в площині втрат у навчанні. Зокрема, О. Барановська [2] аналізує можливості індивідуалізації та диференціації навчання в контексті трансформацій соціальних взаємозв'язків і адаптації учасників освітнього процесу до нових умов соціальної реальності. Автор визначає можливі інструменти компенсації освітніх втрат здобувачів освіти, що включають оцінку рівня ключових компетентностей та наскрізних умінь, упровадження коригувальних програм, виокремлення груп, що потребують індивідуальної підтримки, надання психологічної допомоги учасникам освітнього процесу тощо. Вона наголошує на необхідності інтеграції нових вимог до освітньої системи, зокрема гнучкості, адаптивності, ефективному зворотному зв'язку, здатності оперативно реагувати на зміни соціального середовища.

О. Петрук, Т. Алеєксєєнко, О. Барановська, І. Ліпчевська, Т. Павлова [13] висвітлюючи проблему навчальних втрат здобувачів освіти в умовах війни, акцентують на обмеженому доступі до освітніх ресурсів і навчальних матеріалів, значне психологічне навантаження, яке впливає на здатність до концентрації уваги й зниження пізнавальної мотивації. Л. Шелестова [15] обґрунтовує актуальність вивчення проблеми навчальних втрат учнів в Україні, що стали наслідком пандемії COVID-19 та військових дій. Дослідниця визначає сутність терміну «навчальні втрати», який охоплює як втрату знань, умінь та навичок, так і їхнє недоотримання чи уповільнення або зупинку академічного прогресу внаслідок перерв у навчальному процесі. Автор підкреслює, що основним завданням системи освіти є проведення комплексної діагностики рівня успішності

здобувачів освіти на різних етапах навчання для виявлення прогалин у знаннях та навичках. Вона окреслює ряд заходів, спрямованих на усунення навчальних втрат, серед яких: повторне навчання, організація занять під час канікул, надання репетиторських послуг за державний кошт, перегляд і адаптація освітніх програм, створення додаткових навчальних матеріалів, підготовка педагогів до роботи зі здобувачами освіти, які мають навчальні втрати, зміцнення шкільної автономії та посилення співпраці педагогів.

Зосередження науковців саме на навчальному компоненті освіти зрозуміле, адже, по-перше, цей аспект підлягає об'єктивному вимірюванню, а по-друге, навчальні втрати можуть мати найбільш відчутні наслідки як на рівні індивіда, так і на рівні суспільства. Водночас, враховуючи, що освіта сприймається як інтеграція навчання, виховання, розвитку та соціалізації особистості, визначення «освітніх втрат» не повинно обмежуватися лише навчальними втратами. Відповідно, ми підтримуємо думку Г. Бичко та В. Терещенка [3], які зазначають, що в ширшому сенсі освітні втрати охоплюють втрату можливостей для всебічного розвитку здобувачів освіти, включаючи інтелектуальний, соціальний, емоційний і психологічний аспекти. Відтак, доцільно в межах загального поняття «освітні втрати» виокремити три взаємопов'язані складники: навчальні втрати, що охоплюють втрату знань, умінь, навичок і ставлень; виховні втрати; зниження темпу розвитку особистості. Варто відзначити, що навчальні втрати розглядаються в кількох контекстах: по-перше, як втрата знань і навичок або як відхилення від нормального академічного прогресу здобувачів освіти, що, як правило, пов'язано з перервами у формальному навчанні чи пропусками занять; по-друге, як втрата попередньо здобутих знань, коли здобувачі освіти, що досягли певного рівня навчальних успіхів, показують зниження результатів навчання через тимчасову перерву в освітньому процесі, наприклад, в період канікул; по-третє, як різниця між досягнутими результатами навчання і тими, яких мав би досягти здобувач освіти на конкретному етапі свого навчання.

Поділяємо позицію О. Топузова,

М. Головка, О. Локшиної про те, що освітні втрати, які набули безпрецедентного масштабу в умовах воєнного стану, мають значний вплив не лише на поточний рівень знань і навичок здобувачів освіти, але й на їх подальшу освітню траєкторію, що може суттєво позначитися на розвитку їхніх академічних і професійних компетентностей у довгостроковій перспективі [14, с. 6]. Ключовим аспектом, на який звертають увагу науковці, зокрема С. Алексєєва, Н. Арістова, О. Малихін і О. Топузов, є те, що освітні втрати в контексті сучасних умов української освіти виступають як проєкція наявних викликів, викликаних глобальними непередбачуваними факторами, зокрема пандемією COVID-19 та умовами воєнного стану. Це призводить до зниження якості освіти, що виявляється у невідповідності між реальним рівнем освітньої діяльності та нормативними вимогами до результатів навчання, що, своєю чергою, зумовлює зниження рівня знань і компетентностей, які здобувачі освіти мають отримати на різних етапах освітнього процесу [1, с. 20].

Актуальні проблеми функціонування системи освіти в умовах воєнного стану після повномасштабного вторгнення росії в Україну стали об'єктом досліджень вітчизняних науковців, серед яких І. Білоус, В. Безлюдна, Т. Вдовичин, І. Гальона, О. Захарова, М. Кириченко, У. Когут, А. Курапов, О. Кричківська, Н. Муранова, Є. Ніколаєв, В. Павленко, Г. Рій, О. Сікора, З. Шацька, І. Шевчук, І. Шемелинець та ін. Одні дослідники зосереджуються на аналізі проблем і викликів, що виникли перед системою освітою в умовах війни, зокрема, щодо забезпечення якості освітніх послуг, та вивчають стратегії державних органів і досвід закладів освіти щодо реагування на ці виклики [12]. Інші науковці досліджують організацію освітнього процесу в умовах воєнного стану, окреслюючи шляхи створення оптимальних умов для забезпечення якості освіти [5]. Деякі дослідження спрямовані на вивчення впливу війни на психоемоційний стан учасників освітнього процесу, на якість і результативність освітнього процесу [24; 25]. Науковці О. Глушко, А. Джурило, С. Кравченко, О. Локшина, О. Максименко та О. Шпарик здійснили комплексний аналіз підходів міжнародної спільноти до

проблеми функціонування освіти в умовах російської агресії. Дослідники проаналізували деструктивні наслідки війни для освітньої системи та її учасників, визначили основні напрями діяльності міжнародних і неурядових організацій, спрямовані на забезпечення безперервності освітнього процесу в умовах війни та інтеграцію біженців і внутрішньо переміщених осіб у системи освіти [6]. Вітчизняні й міжнародні ініціативи щодо освіти внутрішньо переміщених осіб, українських біженців, дітей, молоді та дорослого населення, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях в умовах агресії російської федерації проти України висвітлює В. Гордієнко, І. Іванюк, Н. Нічкало, О. Овчарук [11]. Означені наукові дослідження торкаються різних аспектів проблематики освітніх втрат та шляхів їх подолання в умовах війни та повоєнного відновлення країни.

Отже, у результаті проведеного аналізу наукових підходів до проблеми освітніх втрат, спричинених війною, встановлено, що сучасна вітчизняна наукова думка приділяє значну увагу вивченню наслідків війни для системи освіти та забезпечення її якості. Дослідники наголошують на комплексному характері освітніх втрат, які проявляються не лише у зниженні рівня знань, умінь і компетентностей здобувачів освіти, але й у порушенні освітніх траєкторій, зниженні мотивації до навчання, погіршенні психоемоційного стану учасників освітнього процесу, руйнуванні освітньої інфраструктури та кадровому дефіциті. За цих умов особливої актуальності набувають питання збереження безперервності освіти, адаптації освітнього середовища до умов кризових ситуацій, удосконалення механізмів підтримки здобувачів освіти та педагогів, розроблення ефективних стратегій мінімізації освітніх втрат.

Проблематика освітніх втрат набуває значної актуальності в умовах воєнного стану, оскільки вона безпосередньо стосується якості освіти та має потенціал значного негативного впливу на подальше навчання здобувачів освіти та розвиток людського капіталу. У цьому контексті слід виокремити чинники деструктивного впливу, спричинених війною, до яких віднесено такі, як: загроза фізичній безпеці

здобувачів освіти; руйнування освітньої інфраструктури; переривання навчального процесу через пропуски занять; зростання рівня насильства в закладах освіти; зниження навчальної мотивації та погіршення психоемоційного стану учасників освітнього процесу; втрати серед здобувачів освіти й педагогічних працівників внаслідок бойових дій; незаконне переслідування та затримання учасників освітнього процесу; вимушена міграція кваліфікованих педагогічних кадрів та управлінців за межі країни; кадровий дефіцит у закладах освіти; порушення усталених систем професійної підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників [6].

Означені чинники спричиняють значний негативний вплив на українську систему освіти, зумовлюючи її дестабілізацію на різних рівнях – від загальної середньої до вищої та фахової передвищої освіти. Зокрема, руйнування освітньої інфраструктури призводить до обмеження фізичної доступності освітніх послуг, тоді як зростання рівня насильства та загроза життю і здоров'ю учасників освітнього процесу сприяють формуванню тривалого почуття небезпеки, що негативно позначається на якості освітніх результатів. Переривання навчального процесу через пропуски занять обумовлює фрагментацію знань і утруднює формування необхідних компетентностей. Зниження мотивації до навчання й погіршення психоемоційного стану здобувачів освіти й педагогічних працівників перешкоджають ефективній організації освітньої діяльності, тоді як вимушене переміщення й міграція педагогічних кадрів загострюють кадрову кризу, ускладнюючи організацію якісного освітнього процесу. Порушення системи підготовки та перепідготовки педагогічних працівників призводить до дефіциту кваліфікованих кадрів, що, своєю чергою, поглиблює структурні дисбаланси в системі освіти та гальмує її розвиток в умовах кризових викликів та загроз.

Окрім того, одним із визначальних чинників поглиблення освітніх втрат в умовах воєнного стану є обмежений або повністю втрачений доступ здобувачів освіти до освітніх послуг у регіонах, що безпосередньо постраждали від бойових дій або перебувають під тимчасовою

окупацією. Така ситуація зумовлена сукупністю критичних обставин, зокрема високим рівнем загрози життю та здоров'ю, руйнацією освітньої інфраструктури, відсутністю стабільного доступу до інформаційно-комунікаційних технологій, що унеможливорює організацію дистанційного навчання [10]. У відносно безпечних регіонах забезпечення безперервності освітнього процесу також зазнає істотних ускладнень через систематичні переривання занять в умовах оголошення повітряних тривог, що негативно впливає на динаміку та якість засвоєння навчального матеріалу. Додатковим дестабілізаційним чинником є відключення електропостачання, яке обмежує або унеможливорює використання цифрових технологій у навчальній діяльності, поглиблюючи нерівність в освітніх можливостях серед здобувачів освіти. Ще одним викликом для функціонування системи освіти в Україні в умовах війни є проблема вимушеної міграції здобувачів освіти як у межах держави, так і за її кордони. Зміна місця проживання супроводжується істотними побутовими, економічними та психоемоційними труднощами, що знижують рівень освітньої залученості здобувачів освіти та ускладнюють реалізацію ними індивідуальної освітньої траєкторії [14, с. 8]. Сукупна дія зазначених факторів спричиняє істотне погіршення доступності, рівності та якості освіти, що вимагає термінового пошуку ефективних інструментів ідентифікації, діагностики та подолання освітніх втрат, впровадження нових моделей організації освітнього процесу та інноваційних підходів до педагогічної діяльності, а також системних змін на рівні освітньої політики держави.

Наукова спільнота все частіше акцентує на необхідності оперативного реагування на освітні ризики, спричинені війною, які чинять значний негативний вплив на якість освіти. Ключовим завданням сучасності є розроблення та імплементація дієвих механізмів компенсації освітніх втрат, викликаних цими ризиками. Проблематика впливу освітніх викликів на якість освітніх послуг та відновлення втрачених освітніх можливостей трансформується у глобальне суспільне питання, що потребує негайного

теоретичного осмислення та пошуку оптимальних стратегій для її розв'язання. У цьому контексті постає гостра потреба у розробленні та впровадженні на державному рівні комплексних і ефективних механізмів компенсації освітніх втрат, спричинених тривалим порушенням стабільності освітнього процесу. Ці втрати охоплюють не лише прогалини в знаннях і навичках здобувачів освіти, а й психоемоційні та соціальні наслідки, що вимагають системного підходу до їхнього подолання. Стратегічні заходи, визначені державними органами управління освітою, спрямовані на розв'язання ключових викликів української системи освіти в умовах воєнного стану. Основний акцент зроблено на створенні безпечних умов для організації освітнього процесу, відновленні пошкодженої освітньої інфраструктури, забезпеченні психосоціальної підтримки учасників освітнього процесу, гарантуванні безперервності та сталості освітнього процесу. Значна увага приділяється впровадженню структурних реформ і якісних трансформацій, які охоплюють усі рівні освітньої системи – від дошкільної до вищої освіти – з метою підвищення її адаптивності та стійкості до сучасних викликів та загроз.

Для ефективного подолання освітніх втрат в Україні необхідна довгострокова, системна стратегія, яка інтегруватиме зусилля державних органів, освітніх установ і громадських організацій. Реалізація механізмів компенсації освітніх втрат передбачає багатокомпонентний підхід, що охоплює кілька ключових напрямів:

По-перше, здійснення всебічного аналізу освітніх потреб через системне діагностичне оцінювання. Цей процес спрямований на виявлення прогалин у знаннях, уміннях і компетентностях здобувачів освіти та ідентифікацію ризиків й загроз, які перешкоджають ефективному функціонуванню закладу освіти. Діагностичне оцінювання повинно охоплювати індивідуальний (засвоєння навчального матеріалу окремими здобувачами освіти), інституційний (аналіз діяльності закладів освіти) та системний (оцінка стану освітньої системи на регіональному та національному рівнях) рівні. Для забезпечення достовірності

результатів діагностичного оцінювання необхідно застосовувати валідні та надійні інструменти, зокрема стандартизовані тести, анкетування, аналіз портфоліо, а також якісні методи, такі як фокус-групи та інтерв'ю з педагогами, здобувачами освіти та їхніми батьками. Отримані дані слугуватимуть основою для розроблення цільових стратегій подолання освітніх прогалин, які враховуватимуть специфіку потреб конкретних груп здобувачів освіти й освітніх установ. Крім того, діагностичне оцінювання має сприяти формуванню адаптивних управлінських рішень. На рівні закладу освіти це передбачає розроблення індивідуалізованих планів та дієвих інструментів відновлення освітнього процесу, які включають корекційні програми, додаткові заняття та підтримку учасників освітнього процесу. На системному рівні результати оцінювання дозволяють освітнім управлінням розробляти політики, спрямовані на підвищення стійкості й ефективності освітньої системи, зокрема через перерозподіл ресурсів, удосконалення інфраструктури та впровадження інноваційних педагогічних практик. Відтак, діагностичне оцінювання виступає не лише інструментом виявлення освітніх втрат та проблем у функціонуванні закладу освіти, а й основою для стратегічного планування і реалізації комплексних заходів із компенсації освітніх втрат, забезпечуючи їхню адресність й результативність.

По-друге, системна трансформація змісту освіти та педагогічних підходів до навчання. Цей процес передбачає ґрунтовне переосмислення навчальних програм із метою їхньої оптимізації відповідно до вимог, визначених державними освітніми стандартами. Такий підхід спрямований на забезпечення засвоєння здобувачами освіти знань і компетентностей, необхідних для досягнення очікуваних результатів навчання, без перевантаження освітнього процесу. Поряд із модернізацією змісту освіти важливим є впровадження адаптивних технологій навчання, які дають змогу персоналізувати освітній процес відповідно до індивідуальних потреб, здібностей і темпу засвоєння матеріалу здобувачами освіти. Адаптивне навчання може включати використання цифрових платформ, інтерактивних навчальних

середовищ, диференційованих завдань, які враховують рівень підготовки здобувачів освіти і їхні освітні потреби. Для реалізації цих змін необхідно забезпечити педагогів доступом до навчальних ресурсів, які підтримують використання адаптивних технологій й інноваційних методик навчання в умовах змін. Така комплексна модернізація змісту освіти та методик навчання не лише сприяє компенсації освітніх втрат, а й створює передумови для формування гнучкої, інклюзивної та особистісно орієнтованої освітньої системи. У довгостроковій перспективі такий підхід сприяє підвищенню якості освіти, забезпечує її відповідність сучасним викликам і потребам суспільства, підтримує стійкість освітнього процесу в умовах освітніх викликів і загроз.

По-третє, системна професійна підготовка педагогічних кадрів, спрямована на ефективну реалізацію стратегій компенсації освітніх втрат. Цей процес охоплює як підвищення кваліфікації педагогів, так і створення умов для їхнього безперервного професійного розвитку, що є критично необхідним для адаптації до нових викликів освітнього середовища. Програми підвищення кваліфікації мають бути орієнтовані на ознайомлення педагогів із цифровими та інноваційними технологіями навчання, методиками діагностики освітніх потреб здобувачів освіти, стратегіями розроблення й упровадження адаптивних методик навчання. Окрім цього, ключову роль відіграє забезпечення педагогів комплексною методичною підтримкою, що передбачає надання доступу до актуальних навчально-методичних матеріалів, цифрових освітніх ресурсів, посібників тощо, які допоможуть їм ефективно застосовувати інноваційні підходи у викладанні й опанувати дієвими інструментами оцінювання прогресу здобувачі освіти у подоланні освітніх прогалин. Для посилення ефективності професійної підготовки доцільно впроваджувати програми менторства та співпраці між педагогічними спільнотами, які сприятимуть обміну досвідом і кращими практиками. Проведення тренінгів, методичних семінарів і вебінарів із залученням експертів у галузі освіти, психології та інформаційних технологій

дозволить педагогам опанувати зокрема стратегії психолого-емоційної підтримки здобувачів освіти, інтеграції цифрових технологій в освітній процес тощо. Такий підхід до підготовки педагогів не лише підвищує їхню компетентність у реалізації стратегій компенсації освітніх втрат, а й сприяє формуванню професійної спільноти, здатної гнучко реагувати на виклики сучасної освіти.

По-четверте, формування інтегрованої системи психолого-емоційної підтримки здобувачів освіти, спрямованої на забезпечення їхнього ментального благополуччя та сприяння успішній реінтеграції в освітній процес. Ця система має на меті створення безпечного, інклюзивного освітнього середовища, яке полегшує активну навчальну діяльність після кризових подій, та мінімізує довгострокові психологічні наслідки, зумовлені травматичним досвідом. Реалізація такої системи вимагає комплексного підходу, що охоплює кілька взаємопов'язаних напрямів. Насамперед необхідно забезпечити формування сприятливого психологічного клімату в закладах освіти через професійний розвиток педагогів. Це передбачає організацію спеціалізованих тренінгів, спрямованих на вдосконалення навичок емпатійного спілкування, ідентифікації ознак психоемоційного дистресу в здобувачів освіти, застосування методик, що сприяють створенню позитивної соціальної взаємодії в навчальних групах. Наступним важливим аспектом є забезпечення доступу усім учасникам освітнього процесу до кваліфікованої психологічної допомоги. Для цього доцільно залучати психологів, соціальних педагогів, зовнішніх фахівців із клінічної психології, які можуть надавати індивідуальні консультації, групові заняття та терапевтичні сесії. Особлива увага має приділятися здобувачам освіти, які належать до вразливих категорій, зокрема тим, хто пережив вимушене переміщення, втрату близьких або інші травматичні події. Ще одним напрямом є впровадження програм психоедукації, спрямованих на

розвиток психологічної резиліентності. Такі програми мають включати модулі з формування емоційного інтелекту, опанування технік саморегуляції та стратегій подолання стресових ситуацій. Використання креативних методик, таких як арт-терапія, наративна терапія чи ігрові практики, може значно посилити ефективність цих заходів, сприяючи емоційному відновленню та соціальній адаптації здобувачів освіти. Крім того, важливим елементом системи є активне залучення батьківської спільноти та місцевих громад. Організація просвітницьких заходів для батьків, таких як семінари, тренінги чи вебінари, сприятиме підвищенню їхньої обізнаності щодо психоемоційних потреб дітей і формуванню підтримуючого сімейного середовища. Співпраця з громадськими організаціями може включати створення позашкільних програм, спрямованих на соціалізацію і відновлення психологічного благополуччя здобувачів освіти. Запропонована система психолого-емоційної підтримки не лише сприяє ефективному поверненню здобувачів освіти до освітнього процесу, а й формує підґрунтя для розвитку їхньої психологічної стійкості, здатності адаптуватися до викликів сучасного світу та активно долучатися до розбудови суспільства.

Таким чином, ефективне подолання освітніх втрат в Україні вимагає розроблення та реалізації довгострокової, системної стратегії, яка ґрунтується на інтеграції зусиль державних інституцій, освітніх закладів, громадських організацій і місцевих громад. Така стратегія має бути багатокомпонентною, охоплюючи комплекс взаємопов'язаних напрямів, спрямованих на відновлення якості освіти, забезпечення її безперервності та підтримку психоемоційного благополуччя усіх учасників освітнього процесу. Визначені нами напрями формують цілісну стратегію, яка не лише компенсує освітні втрати, а й сприяє модернізації освітньої системи, її адаптивності до кризових умов і відповідності глобальним викликам.

Висновки

Освітні втрати становлять значний виклик для системи освіти України,

створюючи загрозу як для забезпечення високого рівня якості освіти, так і для

гарантування її доступності для всіх категорій населення. Ці втрати мають потенціал до створення довгострокових негативних наслідків, впливаючи на індивідуальний розвиток особистості, її соціальну та професійну реалізацію, а також на загальний соціально-економічний потенціал суспільства. Проблема освітніх втрат в умовах воєнного стану в Україні вимагає застосування науково обґрунтованих підходів, які інтегрують сучасні педагогічні, психологічні та управлінські стратегії для забезпечення якості освіти. Аналіз цієї багатогранної проблеми через призму забезпечення якості освіти підкреслює необхідність розроблення комплексної, довгострокової стратегії, яка передбачає скоординовану взаємодію між різними стейкхолдерами, зокрема органами державної влади, педагогічною спільнотою, громадськими організаціями та міжнародними партнерами.

Гарантування універсального доступу до якісної освіти є передумовою для формування освіченого, конкурентоспроможного та стійкого суспільства, здатного протистояти сучасним викликам. У цьому контексті

систематичний моніторинг освітніх втрат, розроблення адресних механізмів їх компенсації та ефективна імплементація мають бути визначальними пріоритетами державної освітньої політики. Це передбачає створення інтегрованих систем оцінювання, вдосконалення змісту освіти, професійний розвиток педагогів і психолого-емоційну підтримку здобувачів освіти, що в сукупності сприятиме відновленню та розвитку освітньої системи в умовах кризи. Наукові підходи до подолання освітніх втрат в умовах воєнного стану формують основу для створення резилієнтної освітньої системи, яка не лише компенсує втрати, а й забезпечує якісний розвиток освіти. У стратегічній перспективі це сприяє формуванню конкурентоспроможного суспільства, здатного адаптуватися до сучасних викликів і забезпечувати всебічний розвиток підростаючого покоління. Подальші дослідження мають бути спрямовані на вдосконалення методології оцінювання освітніх втрат, розроблення інноваційних педагогічних практик і посилення міжсекторальної співпраці для забезпечення сталості освітнього процесу в умовах невизначеності.

Конфлікт інтересів

Автори заявляють, що конфлікту інтересів щодо публікації цього рукопису немає. Крім того, автори повністю дотримувались етичних норм, включаючи плагіат, фальсифікацію даних та подвійну публікацію.

Список використаної літератури

1. Алексєєва, С., Арістова, Н., Малихін, О., Топузов, О. Методологічні та дидактичні засади компенсації освітніх втрат здобувачів повної загальної середньої освіти. *Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України* : методичні рекомендації / за заг. ред. О. М. Топузова. Київ : Педагогічна думка, 2023. С. 19–25. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/Osvitni_vraty.pdf
2. Барановська, О. В. Індивідуалізація та диференціація навчання як засіб компенсації освітніх втрат учнів початкової школи. *Проблеми сучасного підручника*. 2022. № 29. С. 14–23. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-29-14-23>
3. Бичко, Г., Терещенко, В. Навчальні втрати : сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. Київ, 2023. 31 с. URL: <https://osvita.ua/school/88921/>
4. Глушко, О. З., Джурило, А. П., Кравченко, С. М., Локшина, О. І., Максименко, О. О., Шпарик, О. М. Освітні втрати : термінологічний дискурс із використанням зарубіжного досвіду. *Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України* : методичні рекомендації. Київ : Педагогічна думка, 2023. С. 6–10. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/Osvitni_vraty.pdf
5. Когут, У., Сікора, О., Вдовичин, Т. Виклики навчання та викладання в умовах війни. *Молодь і ринок*. 2022. № 6 (204). С. 83–88. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.260171>

6. Локшина, О., Глушко, О., Джурило, А., Кравченко, С., Максименко, О., Нікольська, Н., Шпарик, О. Освіта в реаліях війни : орієнтири міжнародної спільноти : оглядове видання / за ред. О. Топузова, О. Локшиної ; НАПН України, Інститут педагогіки НАПН України. Київ : Педагогічна думка, 2022. 66 с. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-644-614-8-2022-55>
7. Локшина, О., Глушко, О., Джурило, А., Кравченко, С., Максименко, О., Нікольська, Н., Шпарик, О. Організація освіти в умовах війни : рекомендації міжнародних організацій. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 2. С. 5–18. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-5-18>
8. Локшина, О., Джурило, А., Максименко, О., Шпарик, О. До питання про навчальні втрати : термінологічний концепт у сучасному науково-педагогічному дискурсі. *Український педагогічний журнал*. 2023. № 2. С. 5–18. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/655/691>
9. Марчук, А. Якість вищої освіти в надзвичайних умовах : освітні втрати й дисфункції цифровізації вищої освіти та дистанційного навчання. *Соціально-економічні відносини в цифровому суспільстві*. 2023. № 1 (47). С. 80–89. DOI: <https://doi.org/10.55643/ser.1.47.2023.482>
10. Назаренко, Ю. Освітні втрати : підходи до вимірювання та компенсації. Київ, 2022. 23 с. URL: <https://cedos.org.ua/researches/osvitni-vtraty-pidhody-do-vymiryuvannya-ta-kompensacziyi/>
11. Ничкало, Н., Овчарук, О., Гордієнко, В., Іванюк, І. Українська освіта в умовах російської війни : випробування, новий досвід, перспективи. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. 2022. Вип.1. № 5. С. 7–39. DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(5\).2022.7-39](https://doi.org/10.35387/ucj.1(5).2022.7-39)
12. Ніколаєв, Є., Рій, Г., Шемелинець, І. Вища освіта в Україні : зміни через війну : аналітичний звіт. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/46207/>
13. Петрук, О., Алексєнко, Т., Барановська, О., Ліпчевська, І., Павлова, Т. Втрати у навчанні молодших школярів : бачення проблеми педагогами й батьками. *Український педагогічний журнал*. 2024. № 4. С. 134–143. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-4-135-143>
14. Топузов, О., Головка, М., Локшина, О. Освітні втрати в період воєнного стану : проблеми діагностики та компенсації. *Український педагогічний журнал*. 2023. № 1. С. 5–13. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-5-13>
15. Шелестова, Л. Навчальні втрати учнів в умовах війни : сутність, діагностика та шляхи подолання. *Педагогічні інновації : ідеї, реалії, перспективи*. 2023. № 1 (30). С. 62–72. DOI: [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2023-1\(30\)-62-72](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2023-1(30)-62-72)
16. Aldosemani, T., Khateeb, A. Learning Loss Recovery Dashboard: A Proposed Design to Mitigate Learning Loss Post Schools Closure. *Sustainability*. 2022. Vol. 14 (10). DOI: <https://doi.org/10.3390/su14105944>
17. Azevedo, J., Gutierrez, M., Hoyos, R., Saavedra, J. The Unequal Impacts of COVID on Student Learning. *Primary and Secondary Education During Covid-19* / Ed. Fernando M. Reimers. 2021. P. 421–459. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-81500-4>
18. Bertoletti A., Cannistrà, M., Soncin, M., Agasisti, T. The heterogeneity of Covid-19 learning loss across Italian primary and middle schools. *Economics of Education Review*. 2023. Vol. 95. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2023.102435>
19. Gage, N., MacSuga-Gage, A., Crawley, W., Morse, T. Defining learning loss in relation to the COVID-19 pandemic. *Preventing school failure: alternative education for children and youth*. 2023. Vol. 67. Issue 3. P. 121-126. DOI: <https://doi.org/10.1080/1045988X.2023.2204826>
20. Gyöngyvér, M., Zoltán, H. Short- and long-term effects of COVID-related kindergarten and school closures on first- to eighth-grade students' school readiness skills and mathematics, reading and science learning. *Learning and Instruction*. 2023. № 83. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2022.101706>
21. Huong, L., Na-Jatturas, T. The COVID-19 induced learning loss – What is it and how it can be mitigated? *UKFIET. The Education and Development Forum*. 2020. URL: <https://www.ukfiet.org/2020/the-covid-19-induced-learning-loss-what-is-it-and-how-it-can>

- [be-mitigated/](#)
22. Iliichuk, L. Ukrainian education in the conditions of war : new challenges, threats and vectors of changes in the context of ensuring the quality of education. *Гірська школа Українських Карпат*. 2023. № 28. С. 16–21. DOI: <https://doi.org/10.15330/msuc.2023.28.16-21>
 23. Kuhfeld, M. Surprising new evidence on summer learning loss. *Phi Delta Kappan*. 2019. № 101 (1). P. 25–29. DOI: <https://doi.org/10.1177/0031721719871560>
 24. Kurapov, A., Pavlenko, V., Drozdov, A., Bezliudna, V., Reznik, A., Isralowitz, R. Toward an Understanding of the Russian-Ukrainian War Impact on University Students and Personnel. *Journal of Loss and Trauma*. 2022. № 28 (2). P. 167–174. DOI: <https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2084838>
 25. Lavrysh, Yu., Lytovchenko, I., Lukianenko, V., Golub, T. Teaching during the wartime : Experience from Ukraine. *Educational Philosophy and Theory*. 2025. Vol. 57(3). Pp. 197-204. DOI: <https://doi.org/10.1080/00131857.2022.2098714>
 26. Liao, H., Ma, S, Xue, H. Does school shutdown increase inequality in academic performance? Evidence from COVID-19 pandemic in China. *China Economic Review*. 2022. Vol. 75. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chieco.2022.101847>
 27. Lokshyna, O., Topuzov, O. COVID-19 and education in Ukraine : Responses from the authorities and opinions of educators. *Perspectives in Education*. 2021. № 39 (1). P. 207–230. DOI: <https://doi.org/10.18820/2519593X/pie.v39.i1>
 28. Naumenko, S., Holovko, S. Distance learning in Ukraine experience and challenges. *Educația de calitate în contextul provocărilor societale: materialele conferinței științifice cu participare internațională, 21 octombrie 2022 / coordonatori științifici : L. Pogolșa, N. Vicol; comitetul științific : A. Barbăneagră [et al.]. Chișinău : S. n., 2022. P. 268–273. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732327/>*
 29. Page, E., Leonard-Kane, R., Kashefpakdel, E., Riggall, A., Guerriero, S. Learning loss, learning gains and wellbeing : a rapid evidence assessment. 2021. 60 p. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED615066.pdf>
 30. Patrinos, H., Vegas, E., Carter-Rau, R. An Analysis of COVID-19 Student Learning Loss. Policy Research Working Paper. World Bank Group. 2022. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/ce21738f-72d5-55ac-9876-23ac39efffea/full>
 31. Tang, K. Impacts of COVID-19 on primary, secondary and tertiary education: a comprehensive review and recommendations for educational practices. *Educational Research for Policy and Practice*. 2023. № 22. P. 23–61. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10671-022-09319-y>
 32. Topuzov, O., Bibik, N., Lokshyna, O., Onoprienko, O. Organisation of primary education at war in Ukraine : results of a survey of primary education specialists. *Education : Modern Discourses*. 2022. № 5. P. 7–18. DOI: <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2022-5-01>

Стаття надійшла до редакції 23.04.2025

Стаття рекомендована до друку 26.05.2025

L. V. ILIICHUK¹, PhD (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Primary Education and Educational Innovations
e-mail: liubomyra.iliichuk@pnu.edu.ua ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4274-6903>

I. A. KHYZHNIAK², DSc (Pedagogy), Professor,
Head of the Department of Theory and Practice of Primary Education
e-mail: innakhieshn@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4227-8268>

¹Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
57 Shevchenko St., Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine

²SHEI «Donbas State Pedagogical University»,
13 Naukova str., Dnipro, 49107, Ukraine

STRATEGIC DIRECTIONS OF COMPENSATION FOR EDUCATIONAL LOSSES UNDER MARTIAL LAW THROUGH THE PRISM OF ENSURING THE QUALITY OF EDUCATION

Purpose. The aim of the study is to systematically analyse scientific approaches to the problem of educational losses under martial law, conceptualize key concepts, identify their impact on the quality of education, and substantiate strategic directions of compensation for educational losses to ensure the sustainability and accessibility of the educational system in a crisis.

Methods. A set of theoretical research methods was used: systematic analysis of scientific sources, which made it possible to conceptualize key concepts and highlight the main aspects of the problem of educational losses under martial law; terminological analysis to clarify the conceptual categories related to educational losses and their impact on the quality of education; comparative and contrastive analysis, which allowed to identify common features and differences in approaches to the study of educational losses within different scientific paradigms and educational systems; phraseological analysis.

Results. A systematic analysis of scientific approaches to the problem of educational losses, highlighted in domestic and foreign scientific discourse, with a focus on their conceptual understanding and identification of their impact on the level of education quality, was carried out. It is established that overcoming the educational losses in Ukraine caused by the war requires the development and implementation of a comprehensive long-term strategy that will consolidate the efforts of state institutions, educational institutions and public organizations. It is substantiated that the implementation of mechanisms for compensating for educational losses provides a multicomponent approach that integrates a number of interrelated areas aimed at restoring the quality of education, ensuring its accessibility and supporting the sustainability of the educational system under martial law.

Conclusions. Educational losses are a complex and multifactorial phenomenon that encompasses cognitive, emotional and psychological, organizational and infrastructural aspects of the functioning of the educational process in crisis conditions. The war has caused profound transformational processes in the field of education, resulting in a decline in the quality of education, deterioration of the psycho-emotional state of participants in the educational process, destruction of educational infrastructure, shortage of qualified teaching staff, etc. The results obtained expand the theoretical and methodological foundations of the study of the problem of educational losses and determine the vectors of further research aimed at restoring and developing the educational system under martial law and post-war reconstruction of the country.

KEY WORDS: *educational losses, quality of education, strategies for overcoming educational losses, martial law.*

References

1. Aleksieieva, S., Aristova, N., Malykhin, O., Topuzov, O. (2023). Methodological and didactic foundations for compensating educational losses of general secondary education students. In O. M. Topuzov (Ed.), *Diagnosis and compensation of educational losses in general secondary education in Ukraine: Methodological recommendations* (pp. 19–25), Pedagogical Thought. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/Osvitni_vraty.pdf (in Ukrainian).
2. Baranovska, O. V. (2022). Individualization and differentiation of learning as a means of compensating educational losses of primary school students. *Problems of the Modern Textbook*, (29), 14–23. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-29-14-23> (in Ukrainian).
3. Bychko, G., Tereshchenko, V. (2023). Educational losses: Essence, causes, consequences, and ways to overcome. *Pedagogical Thought*. <https://osvita.ua/school/88921/> (in Ukrainian).
4. Glushko, O. Z., Dzhurylo, A. P., Kravchenko, S. M., Lokshyna, O. I., Maksymenko, O. O., Shparyk, O. M. (2023). Educational losses: Terminological discourse using international

- experience. In *Diagnosis and compensation of educational losses in general secondary education in Ukraine: Methodological recommendations* (pp. 6–10). Pedagogical Thought. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/Osvitni_vraty.pdf (in Ukrainian).
5. Kohut, U., Sikora, O., Vdovychyn, T. (2022). Challenges of studying and teaching in wartime conditions. *Youth and Market*, (6), 83–88. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.260171> (in Ukrainian).
 6. Lokshina, O., Glushko, O., Dzhurilo, A., Kravchenko, S., Maksymenko, O., Nikolska, N., Shparyk, O. Topuzov, O., O., Lokshyna, O. (Eds.). (2022). Education in the realities of war: Guidelines of the international community. Pedagogical Thought. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-614-8-2022-55> (in Ukrainian).
 7. Lokshyna, O., Glushko, O., Dzhurylo, A., Kravchenko, S., Maksymenko, O., Nikolska, N., Shparyk, O. (2022). Organization of education in wartime conditions: Recommendations of international organizations. *Ukrainian Pedagogical Journal*, (2), 5–18. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-5-18> (in Ukrainian).
 8. Lokshyna, O., Dzhurylo, A., Maksymenko, O., Shparyk, O. (2023). On the issue of learning losses: Terminological concept in contemporary scientific-pedagogical discourse. *Ukrainian Pedagogical Journal*, (2), 5–18. <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/655/691> (in Ukrainian).
 9. Marchuk, A. (2023). Quality of higher education in emergency conditions: Educational losses and dysfunctions of digitalization of higher education and distance learning. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*, (1), 80–89. <https://doi.org/10.55643/ser.1.47.2023.482> (in Ukrainian).
 10. Nazarenko, Y. (2022). *Educational losses: Approaches to measurement and compensation*. Pedagogical Thought. <https://cedos.org.ua/researches/osvitni-vraty-pidhody-do-vymiryuvannya-ta-kompensacziyi/> (in Ukrainian).
 11. Nychkalo, N., Ovcharuk, O., Hordiienko, V., Ivaniuk, I. (2022). Ukrainian education in the conditions of the Russian war: Challenges, new experiences, and prospects. *UNESCO Chair journal "Lifelong Professional Education in the XXI Century"*, 1 (5), 7–39. [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(5\).2022.7-39](https://doi.org/10.35387/ucj.1(5).2022.7-39) (in Ukrainian).
 12. Nikolaev, Y., Rii, H., Shemelynets, I. (2023). *Higher education in Ukraine: Changes due to the war: Analytical report*, Borys Grinchenko Kyiv University. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/46207/> (in Ukrainian).
 13. Petruk, O., Aliksieienko, T., Baranovska, O., Lipchevska, I., Pavlova, T. (2024). Learning losses of younger schoolchildren: Perspectives of teachers and parents. *Ukrainian Pedagogical Journal*, (4), 134–143. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-4-135-143> (in Ukrainian).
 14. Topuzov, O., Holovko, M., Lokshyna, O. (2023). Educational losses during martial law: Problems of diagnosis and compensation. *Ukrainian Pedagogical Journal*, (1), 5–13. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-5-13> (in Ukrainian).
 15. Shelestova, L. (2023). Learning losses of students in wartime conditions: Essence, diagnosis, and ways to overcome. *Pedagogical Innovations: Ideas, Realities, Perspectives*, (1), 62–72. [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2023-1\(30\)-62-72](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2023-1(30)-62-72) (in Ukrainian).
 16. Aldosemani, T., Khateeb, A. (2022). Learning loss recovery dashboard: A proposed design to mitigate learning loss post schools closure. *Sustainability*, 14(10). <https://doi.org/10.3390/su14105944>
 17. Azevedo, J., Gutierrez, M., Hoyos, R., Saavedra, J. (2021). The unequal impacts of COVID on student learning. In F. M. Reimers (Ed.). *Primary and secondary education during COVID-19* (pp. 421–459), Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-81500-4>
 18. Bertolotti, A., Cannistrà, M., Soncin, M., Agasisti, T. (2023). The heterogeneity of COVID-19 learning loss across Italian primary and middle schools. *Economics of Education Review*, 95. <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2023.102435>
 19. Gage, N., MacSuga-Gage, A., Crawley, W., & Morse, T. (2023). Defining learning loss in relation to the COVID-19 pandemic. *Preventing school failure: alternative education for children and youth*, 67(3), 121–126. <https://doi.org/10.1080/1045988X.2023.2204826>
 20. Gyöngyvér, M., Zoltán, H. (2023). Short- and long-term effects of COVID-related kindergarten and school closures on first- to eighth-grade students' school readiness skills and mathematics,

- reading, and science learning. *Learning and Instruction*, 83. <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2022.101706>
21. Huong, L., Na-Jatturas, T. (2020). The COVID-19 induced learning loss – What is it and how it can be mitigated? *UKFIET: The Education and Development Forum*. <https://www.ukfiет.org/2020/the-covid-19-induced-learning-loss-what-is-it-and-how-it-can-be-mitigated/>
22. Ilichuk, L. (2023). Ukrainian education in the conditions of war: New challenges, threats, and vectors of changes in the context of ensuring the quality of education. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*, (28), 16–21. <https://doi.org/10.15330/msuc.2023.28.16-21> (in Ukrainian).
23. Kuhfeld, M. (2019). Surprising new evidence on summer learning loss. *Phi Delta Kappan*, 101(1), 25–29. <https://doi.org/10.1177/0031721719871560>
24. Kurapov, A., Pavlenko, V., Drozdov, A., Bezliudna, V., Reznik, A., Isralowitz, R. (2022). Toward an understanding of the Russian-Ukrainian war impact on university students and personnel. *Journal of Loss and Trauma*, 28(2), 167–174. <https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2084838> (in Ukrainian).
25. Lavrysh, Y., Lytovchenko, I., Lukianenko, V., Golub, T. (2025). Teaching during the wartime: Experience from Ukraine. *Educational Philosophy and Theory*, 57(3), 197–204. <https://doi.org/10.1080/00131857.2022.2098714> (in Ukrainian).
26. Liao, H., Ma, S., Xue, H. (2022). Does school shutdown increase inequality in academic performance? Evidence from COVID-19 pandemic in China. *China Economic Review*, 75. <https://doi.org/10.1016/j.chieco.2022.101847>
27. Lokshyna, O., Topuzov, O. (2021). COVID-19 and education in Ukraine: Responses from the authorities and opinions of educators. *Perspectives in Education*, 39(1), 207–230. <https://doi.org/10.18820/2519593X/pie.v39.i1> (in Ukrainian).
28. Naumenko, S., Holovko, S. (2022). Distance learning in Ukraine: Experience and challenges. In L. Pogolşa & N. Vicol (Eds.), *Quality education in the context of societal challenges: Proceedings of the international scientific conference, October 21, 2022* (pp. 268–273). <https://lib.iitta.gov.ua/732327/> (in Ukrainian).
29. Page, E., Leonard-Kane, R., Kashefpakdel, E., Riggall, A., Guerriero, S. (2021). Learning loss, learning gains and wellbeing: A rapid evidence assessment, Education Development Trust. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED615066.pdf>
30. Patrinos, H., Vegas, E., & Carter-Rau, R. (2022). *An analysis of COVID-19 student learning loss* (Policy Research Working Paper). World Bank Group. <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/ce21738f-72d5-55ac-9876-23ac39efffea/full>
31. Tang, K. (2023). Impacts of COVID-19 on primary, secondary, and tertiary education: A comprehensive review and recommendations for educational practices. *Educational Research for Policy and Practice*, 22, 23–61. <https://doi.org/10.1007/s10671-022-09319-y>
32. Topuzov, O., Bibik, N., Lokshyna, O., Onopriienko, O. (2022). Organization of primary education at war in Ukraine: Results of a survey of primary education specialists. *Education: Modern Discourses*, (5), 7–18. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2022-5-01> (in Ukrainian).

The article was received by the editors 23.04.2025

The article is recommended for printing 26.05.2025